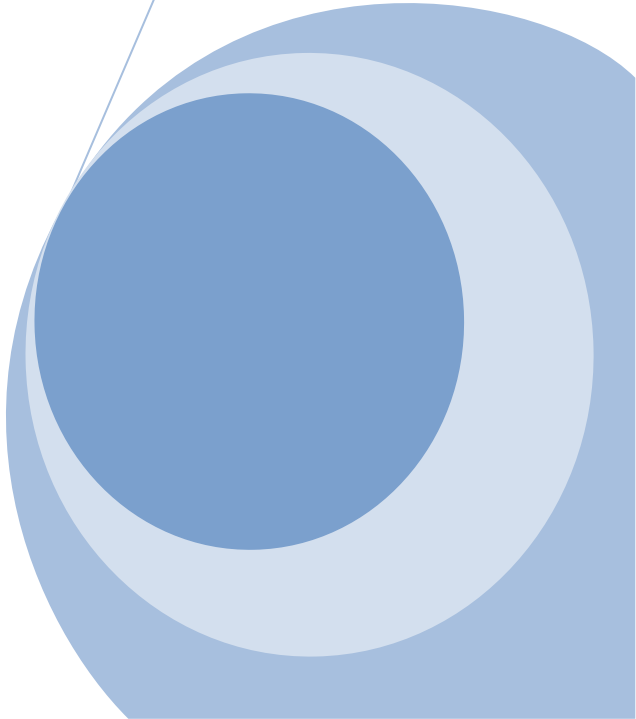

درآمدی بر ژئوتوریسم و پتانسیل های ایران در این زمینه

ابتهاال زندی

Ebtehal_zandi@yahoo.com

ژئوتوریسم شاخه ای از گردشگری است که امروزه به عنوان
واژه ای نو و بدیع در تبلیغات گردشگری کشورها به چشم می
خورد بدین شکل که هر جا بروید زمین است و هر نقطه از
زمین دارای جاذبه های منحصر به فرد زمین شناسی خاص خود
می باشد و به گردشگری برپایه منابع زمین شناختی اطلاق می
گردد.

درآمدی بر ژئوتوریسم و پتانسیل های ایران در این زمینه

ابتهاال زندگی^۱

رابطه انسان با محیط غیرزنده سابقه ای به قدمت پیدایش حیات بشر روی کره زمین دارد. چشمه های سحر آمیز، غارهای افسانه ای، سنگ های کمیاب، کانی ها و فسیل ها، رنگ های متنوع سنگ ها و رسوب ها آبشارها، آتشفشان ها و گل فشان ها علاوه بر اینکه برای دانشمندان علوم زمین مهم تلقی می شوند و رازهایی از تاریخ تحولات کره زمین را مشخص می کنند، در تمام دوره ها و زمان ها انسان ها را بخود جلب کرده است. در این میان ژئوتوریسم و اکوتوریسم هر دو زیر مجموعه گردشگری مبتنی بر طبیعت^۲ می باشند که در این تقسیم بندی ژئوتوریسم **طبیعت بی جان** را در بر می گیرد و اکوتوریسم شامل **محیط زیست و جانداران** می شود.

ژئوتوریسم شاخه ای از گردشگری است که امروزه به عنوان واژه ای نو و بدیع در تبلیغات گردشگری کشورها به چشم می خورد بدین شکل که هر جا بروید زمین است و هر نقطه از زمین دارای جاذبه های منحصر به فرد زمین شناسی خاص خود می باشد و به گردشگری برپایه منابع زمین شناختی اطلاق می گردد.

شکل گیری اکوتوریسم، گردشگری روستایی و اخیراً ژئوتوریسم در نیمه دوم قرن بیستم، نوع جدیدی از فعالیت های بشر در ارتباط با طبیعت و بهره برداری از آن است. توجه به جنبه های کاربردی علوم زمین در زمینه گردشگری منجر به شکل گیری اصطلاحاتی همچون میراث علوم زمین، ژئوتوپ، ژئوتوریسم، ژئوپارک، ژئوسایت و... شده است. در این زمینه کارگاه ها و سمینارها ی ملی و بین المللی بسیاری برگزار شده و به طور پیوسته تعداد و کیفیت آنها در حال افزایش است که این امر نشان دهنده گسترش سریع این مفاهیم و کاربرد آنها در حیات اقتصادی و اجتماعی تمامی ملل کره زمین است. نمونه ای از این سمینارها و کنفرانس ها در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱: نمونه ای از سمینارها و کنفرانس ها در زمینه میراث زمین شناسی و ژئوپارک ها

عنوان سمینار	تاریخ برگزاری	محل برگزاری
اولین سمپوزیوم بین المللی حفاظت از میراث زمین شناسی	۱۱-۱۳ Jun, ۱۹۹۱	Digne, France
دومین سمپوزیوم بین المللی در زمینه حفاظت میراث زمین شناسی، میراث جهان	۲۰-۲۲ May, ۱۹۹۶	Italy, Rome
اولین کنفرانس بین المللی یونسکو در زمینه ژئوپارک ها	۲۷ - ۲۹ Jun, ۲۰۰۴	Beijing, China
چهارمین سمپوزیوم بین المللی پروجئو در زمینه حفاظت از میراث زمین	۱۳ - ۱۶ Sep, ۲۰۰۵	Braga, Portugal

^۱ کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی، گرایش بازاریابی - دانشگاه علامه طباطبایی

^۲ Nature Based Tourism

Jiaozuo, China	۱۵ - ۱۸ May, ۲۰۰۶	اولین سمپوزیوم بین المللی توسعه در ژئوپارک ها: علم و مدیریت
Druskininkai, Lithuania	۲۷ - ۳۰ May, ۲۰۰۶	کنفرانس بین المللی میراث زمین برای توسعه پایدار
Belfast, Northern Ireland	۱۷ - ۲۱ Sep, ۲۰۰۶	دومین کنفرانس بین المللی یونسکو در زمینه ژئوپارک ها
Vaasa, Finland	۲۰ - ۲۴ May, ۲۰۰۷	کنفرانس بین المللی ژئودایورسیتی و زمین شناسی برای میراث طبیعت
Lushan, China	۱۲-۱۵ Jun, ۲۰۰۷	دومین سمپوزیوم بین المللی توسعه در ژئوپارک ها: حفاظت زیست محیطی و آموزش

در کشور ایران نیز در سالهای اخیر تلاشهای قابل توجهی در زمینه ژئوتوریسم و ثبت ژئوپارک ها و بررسی پتانسیل های ژئوتوریسمی ایران انجام پذیرفت که می توان به تاریخچه ژئوتوریسم و ژئوپارک در ایران به شرح ذیل اشاره نمود:

- نخستین پیشنهاد بررسی پتانسیل ها (محمد حسن نبوی، ۱۳۷۷)
- آغاز طرح اجرایی بررسی پتانسیل های ژئوتوریسم ایران (علیرضا امری کاظمی، سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور، ۱۳۷۹)
- بررسی های مقدماتی و پیشنهاد تاسیس نخستین ژئوپارک ایران در قشم (علیرضا امری کاظمی، ۱۳۸۰)
- چاپ اطلس ژئوتوریسم قشم (علیرضا امری کاظمی، پایگاه ملی داده های علوم زمین کشور، ۱۳۸۳)
- ثبت قشم در فهرست ژئوپارک های یونسکو (عبدالعظیم حقی پور، بیژن فرهنگ دره شوری، ۱۳۸۵)
- چاپ فصل «ذخائر ژئوتوریسم ایران» در کتاب ژئوتوریسم جهانی (علیرضا امری کاظمی، Elsevier انگلستان ۲۰۰۶)
- برگزاری نخستین همایش ژئوپارک قشم (کزازی، ناصری، قرشی، وحدت، رحیم پور، قاسمی نژاد، امری کاظمی، ۱۳۸۶)
- برگزاری نخستین کنفرانس ژئوتوریسم ایران (۱۳۸۷)
- چاپ اطلس جامع توانمندی های ژئوتوریسم و ژئوپارک ایران (پایگاه ملی داده های علوم زمین کشور، ۱۳۸۷)

در یک دسته‌بندی ژئوتوریسم را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱. ژئوسایت

۲. ژئوپارک

ژئوسایت:

مکانی که دارای یک پدیده کمیاب و ارزشمند زمین شناختی یا زمین ریخت شناختی است را ژئوسایت می‌نامند. این نقاط باید ارزش های زیبایی شناسی و علمی داشته و امکان بازدید از آن برای همگان فراهم باشد. ژئوسایت‌ها نقاط منفردی هستند که می‌توانند مقصد بازدید ژئوتوریست‌ها باشند. همچنین مجموعه‌ای از ژئوسایت‌ها را می‌توان در محدوده یک ژئوپارک یافت.

ژئوپارک:

ژئوپارک یک منطقه حفاظت شده ملی است که حداقل دارای یک سایت میراث علوم زمین بوده و از لحاظ علمی، نادر بودن و زیبایی شناسی حائز اهمیت باشد. مفهوم حفاظت، آموزش و توسعه پایدار میراث علوم زمین در ژئوپارک‌ها با یکدیگر ترکیب می‌شوند.^۳ به عبارت دیگر یک ژئوپارک منطقه‌ای با مساحت مشخص است که دارای یک یا چند سایت مهم از دیدگاه علوم زمین باشد. این محدوده ممکن است دارای ارزش باستان شناسی، اکولوژیکی و یا فرهنگی نیز باشد.^۴ تا چند دهه اخیر هیچ شناخت بین المللی از سایت های میراث زمین، اهمیت و حفاظت از آنها وجود نداشت و هیچ پیمان بین المللی در این زمینه به ثبت نرسیده بود. ریشه برنامه ژئوپارک های یونسکو به کنفرانس بین المللی که در سال ۱۹۹۱ در شهر دیژن فرانسه برگزار شد، برمی گردد. هدف ژئوپارک‌ها این است که با توجه به وجود یک مجموعه جهانی از سایت های علوم زمین، برنامه های توسعه اقتصادی پایدار با حفاظت از میراث زمین ترکیب شود که با اهداف پروژه انسان و بیوسفر (MBA) همخوانی داشته و می‌توانست مکمل طرح فهرست میراث جهانی یونسکو نیز باشد (دینگ وال^۵ و همکاران، ۲۰۰۵). در سال ۱۹۷۷ در بخش علوم زمین یونسکو، برنامه ژئوپارک‌ها به صورت رسمی آغاز به کار کرد. در اروپا کشورهای یونان فرانسه آلمان و اسپانیا در زمینه ژئوپارک‌ها فعالیت بیشتری داشته و در سال ۲۰۰۴ شبکه ژئوپارک های اروپایی را پدید آوردند (زورس^۶، ۲۰۰۴).

شبکه ژئوپارک های جهانی یونسکو:

بازتاب موفقیت آمیز عملکرد شبکه ژئوپارک های اروپایی در زمینه شناسایی، حفاظت از ژئوسایت ها و نقش اقتصادی آنها از یک طرف و همکاری هایی این شبکه با یونسکو، اتحادیه بین المللی علوم زمین و اتحادیه بین المللی جغرافیایی از طرف دیگر منجر به شکل گیری یک گروه بین المللی از متخصصین ژئوپارک‌ها در بخش علوم زمین یونسکو شد تا یک شبکه جهانی از ژئوپارک‌ها ایجاد شود که اهداف سه گانه ژئوپارک های یونسکو را به صورت زیر تعریف کردند:

^۳ UNESCO Global Geoparks Network ۲۰۰۶

^۴ www.wikipedia.org/wiki/Geopark

^۵ Dingwall

^۶ Zouros

- حفظ یک محیط زیست سالم (حفاظت از میراث زمین)

- یادگیری و آموزش علوم زمین در ابعاد وسیع

- تقویت توسعه پایدار در ابعاد محلی (ژئوتوریسم)

این گروه در سال ۲۰۰۴، ۱۷ ژئوپارک اروپایی و ۸ ژئوپارک چینی را برای اولین بار در گروه شبکه ژئوپارک های جهانی یونسکو قرار داد. در حال حاضر ژئوپارک ها در سه سطح استانی - ایالتی، ملی و بین المللی فعالیت دارند. تعداد آنها از ۲۵ ژئوپارک در سال ۲۰۰۴ به ۵۷ ژئوپارک در ۲۰۰۹ رسیده است. نکته قابل توجه در افزایش تعداد ژئوپارک ها این است که پراکندگی ژئوپارک ها طی سال های اولیه صرفاً به اروپا و چین محدود می شد اما در حال حاضر ۱۸ کشور جهان در قاره های اروپا، آسیا و امریکا اقدام به ثبت ژئوپارک های جهانی نموده اند. در افریقا(کشور نامیبیا) نیز اقدامات اولیه در زمینه ثبت ژئوپارک های جهانی انجام شده و بزودی این قاره ها نیز به جمع کشور های دارای ژئوپارک جهانی خواهند پیوست. از ۵۷ ژئوپارک جهانی ثبت شده، ۳۲ مورد در قاره اروپا، ۲۲ مورد در آسیا، یک مورد در قسمت جنوبی قاره امریکا و یک مورد در اقیانوسیه واقع شده است. از بیست ژئوپارک جهانی ثبت شده در قاره آسیا، ۲۰ مورد آنها در کشور چین، یکی در مالزی و دیگری در ایران قرار دارد. پراکندگی و گسترش سریع ژئوپارک های جهانی روی نقشه جهان نشان دهنده استقبال دولت ها از این طرح در سطح جهانی است. پیش بینی می شود سالانه ۲۰ ژئوپارک به شبکه ژئوپارک های جهانی یونسکو افزوده شود و تا سال ۲۰۲۵ میلادی تعداد آنها به حدود ۵۰۰ عدد برسد(گری، ۲۰۰۴).

جدول ۲. کشورها و تعداد ژئوپارک های ثبت شده جهانی

نام کشور	چین	انگلستان	آلمان	اسپانیا	فرانسه	یونان	اتریش	ایتالیا	کرواسی
تعداد ژئوپارک	۲۰	۷	۶	۴	۲	۲	۲	۱	۱
نام کشور	ایران	برزیل	نروژ	مالزی	رومانی	پرتغال	استرالیا	جمهوری چک	جمهوری ایرلند
تعداد ژئوپارک	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱

در قاره آسیا، پس از چین، ایران در زمینه ژئوپارک ها فعالیت تقریباً خوبی داشته که نتیجه آن ثبت اولین ژئوپارک جهانی در منطقه خاورمیانه در جزیره قشم خلیج فارس بوده است. مساحت این ژئوپارک حدوداً ۳۰۰۰۰ هکتار است و کتابچه راهنمای آن به نام اطلس ژئوتوریسم قشم توسط سازمان زمین شناسی کشور به چاپ رسیده است(علیرضا امری کاظمی، پایگاه ملی داده های علوم زمین کشور، ۱۳۸۳).

بطور کلی مناطق ژئوتوریستی شامل ژئوسایت ها و ژئوپارک های ثبت شده و مستعد ثبت در ایران و در حوزه خلیج فارس را می توان به چهار منطقه تقسیم کرد:

۱. ژئوپارک قشم (ثبت جهانی ۱۳۸۵)
۲. منطقه بوشهر (ژئوپارک مند، مستعد ثبت جهانی)
۳. ژئوسایت جزیره هرمز
۴. ژئوسایت جزیره کیش

^۱ Gray

ژئوپارک قشم:

ژئوپارک قشم با وسعتی بالغ بر ۳۰۰۰۰ هکتار در غرب جزیره قرار دارد. در حقیقت این ژئوپارک محدوده ای طولی است که شرق آن به روستای طبل - صلخ، غرب آن به روستای گوری - کانی، از شمال به ساحل شمالی و از جنوب به ساحل جنوبی جزیره منتهی می شود.

ژئوپارک قشم دارای ۸ سایت طبیعی اصلی می باشد که عبارتند از:

- تنگه چاه کوه
- دره ستاره ها
- تنگه عالی
- دره تندیس ها
- دره شور
- غار نمکدان
- دولاب
- کورکوراکوه

و از جمله سایت های فرعی ژئوپارک جزیره قشم می توان به

- جنگل های مانگرو(حرا)
- چشمه های گوگردی
- زیستگاه آهوی ایرانی
- جزایر پیرامون
- زیستگاه دلفین ها
- تخمگذاری لاک پشتهای دریایی
- پرندگان قشم
- سواحل گوناگون
- درخت انجیر معابد
- برهون کاسه صلخ و غیره اشاره نمود.

ژئوپارک قشم دارای موزه حیات وحش منطقه همراه با عکس هایی از پدیده های زمین شناسی ژئوپارک می باشد که به گردشگران کمک شایانی در جهت شناخت منطقه می کند. ژئوپارک قشم به واسطه واقع شدن در منطقه استراتژیک خلیج فارس از اهمیت بالاتری نسبت به سایر ژئوپارکهای جهان برخوردار است. از طرفی این ژئوپارک از لحاظ تنوع پدیده های زمین شناسی و به دنبال آن تنوع سایتها نسبت به سایر ژئوپارکها جایگاه بهتری را دارد. این تنوع محدود به پدیده های زمین شناسی نمی شود. تنوع در پدیده هایی مانند بوم شناسی، آثار باستانی، محیط زیست، حیات وحش و... از دیگر ویژگیهای این ژئوپارک می باشد.

قرار گرفتن سواحل در حاشیه ژئوپارک باعث شده زیبایی این ژئوپارک چندین برابر شود. همچنین از ویژگیهای اصلی ژئوپارک قشم مجاورت با جنگلهای حرا می باشد که به ارزش آن به مقدار خیلی زیادی افزوده است. همانطور که گفته شد علاوه بر پدیده های زمین شناسی، پدیده های فرهنگی - تاریخی متعددی نیز در منطقه وجود دارند. تعدادی از این چشم اندازها اعم از پدیده هایی که در محدوده ژئوپارک هستند یا آنهایی که خارج از این محدوده قرار دارند عبارتند از :

- غارهای تاریخی خریس
- معماری سنتی
- بادگیرهای بندر لافت
- چاههای تلا (طلا)
- قلعه های تاریخی (قشم، لافت، باسعیدو)
- زیارتگاهها و...

منابع:

- ناصری، عباس.(۱۳۸۸).شناخت پتانسیلهای زمین گردشگری (ژئوتوریسمی) خلیج فارس در راستای توسعه اقتصادی. مجموعه مقالات همایش خلیج فارس.
- زیاری، کرامت الله.(۱۳۸۶). جایگاه ژئوپارک قشم و تاثیرات آن بر اقتصاد گردشگری در جزیره قشم ، همایش نقش ژئوپارک در توسعه گردشگری .
- Zouros, N. (۲۰۰۴). The European Geoparks Network.Geological heritage protection and local development. In: Episodes ۲۷, ۳: ۱۶۵-۱۷۱.
- Dingwall P. Et.al, (۲۰۰۵). Geological World Heritage: A global framework. A Contribution to the Global Theme Study of World Heritage Natural Sites
- Gray.M(۲۰۰۴) International Geoconservation: Geodiversity as an integrative concept. Queen Mary University of London.
- <http://www.unesco.org/>
- <http://www.geotourism.tv/>
- <http://www.iranview.ir/>
- <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Geopark>